

-Prof. Dr. Ahmet Haluk DURSUN Anısına-

VII. FELSEFİ DENEME YAZMA YARIŞMASI

ALINTI

“İncelenmesi gereken ilk varlık cinsi, insan için daha kolay olan ve kendisinde zihnin şaşkınlık ve karışıklığa düşmesi daha az muhtemel olandır. Bu, sayılar ve büyüklükleri içine alan cinstir. Sayılar ve büyüklükler cinsini ele alan ilim, matematiktir.”
(*Farabî*) (*Mutluluğun Kazanılması / Tahsîl’us-Sa’âda*)

KUTSAL YOLCULUĞA

Descartes’in Sorgulaması ve Aristo’nun Pratik-Teorik Akıl Konseptiyle Farabî’yi Anlamlandırmak

İnsanoğlu; seçim şansı olmadan gönderildiği, adeta fırlatıldığı bu dünyada bir çıkar yol bulmaya çalışmaktadır. Neden burada olduğunu, burada ne yaptığını ve ne yapması gerektiğini merak etmekte ve esasında burası diye bahsedilen şeyin neliğini, amaçlılığı, neden hiçbir şey yerine böyle bir “şey” olduğu üzerine kafa yormakta adeta Gregor Samsa gibi bir çıkış yolu aramaktadır. Yıllar boyu da bu konular hakkında hüküm vermeye çalışan, bir kanıya veya sonuca ulaşmayı amaç edinen insan; felsefe yardımıyla tabiri caizse düştüğü bu uçsuz bucaksız yoldaki sisleri birazcık da olsa dağıtmayı ve önünü görmeyi başarmıştır. Fakat ne kadar başardığı söylenebilirse... Daha gidilmesi gereken upuzun bir yol vardır. Başarı; istediğini elde etmek, bir yere varmak olarak tanımlanırsa eğer filozoflar, bilim insanları, her türlü entelektüel faaliyet gösteren kişiler veya en azından bu konular üzerine düşünenler çok da başarı göstermiş sayılmazlar. Ancak sonları fark edilir ki zaten hiç kimse tek başına bu yolun sonunu göremeyecektir. Asıl ve hakikat olan başarıysa o yolu yürümek, o yolun yürünmesinde veya açılmasında görev almaktır. Karl Jaspers’in de dediği gibi “Felsefe yolda olmaktır.”

Sonraları insan bu yolda yürürken etrafındaki güzellikleri de görmeye başlamış, ana yoldan biraz sapsa da yeni yollar oluşturmaya başlamıştır. Zaman zaman geri dönüşler olmuştur. Fakat asla bu yoldan vazgeçilmemiş, pes edilmemiştir. Bir sürü insan konu felsefe veya bilim olduğunda toplanıp tek bir amaç uğruna ama aynı zamanda bireysel olarak sonuca varmaya çalışmaktadır. Hem yolun başında hem de ilerledikçe insan, karşına çıkan bu varlıkları-var olan her şey- tanımayı amaç edinmiştir aslında. Bu varlıklar gerek yolda karşılaştıkları şeyler gerekse kendisidir. İnsan kimi dönemleri aynalarla dolu olan bu yolda kendini de görmektedir esasında. Görmekte, tanımakta ve keşfetmektedir. Yıllar geçer bu yollar gelişir, zamanla serpilir. Kimi yollar tekrar yürünür, kimi ise daha da ilerletilir. Karşılaştıkları varlıklar hakkında düşünmeye ve incelemeye başlayan filozoflarımız, varlık felsefesinde (ontoloji) sonra bilgi felsefesi yani epistemoloji denilen yeni bir felsefi konu ve problemin oluşmasının önünü açmıştır. Zira bilgi, düşünen varlık ile nesne arasında kurulan bağ olduğundan bilginin oluşması için bir nesne gerekmektedir.

Yol gün geçtikçe uzamakta ve dallanıp budaklanmaktadır. Yine bu yolun daha en başlarında iken evrensel yani bütün her yerde geçerli, genelgeçer bir bilginin olup olmadığı eğer varsa bile böyle bir bilgi türünün nasıl, hangi yöntemle elde edilebileceği gibi epistemolojinin temel tartışma konularını oluşturacak sorular ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda da septikler olarak adlandırılan bir ekol baş göstermiş ve evrensel aynı zamanda genelgeçer herhangi bir bilginin ortaya konulamayacağını savunmuştur. 1600’lü yıllarda ise bu görüşlere karşı çıkan, o yolun doğru olmadığını, başka bir yol seçeneğinin bulunabileceğini savunan bir adamın yaptığı belki de bu yolda yaşanan en köklü

-Prof. Dr. Ahmet Haluk DURSUN Anısına-

VII. FELSEFİ DENEME YAZMA YARIŞMASI

değişimlerden, bir felsefi devrimden söz edilebilir. René Descartes... Modern felsefenin Francis Bacon'la birlikte öncülerinden sayılabilecek Descartes rasyonalizme büyük önem vermiş ve aksiyomların oluşturulmasının yanlış olduğunu, ön kabul diye bir şey olmaması gerektiğini, aklımız yardımıyla her şeyi sorgulayarak hakkında şüphe duyulamayacak bilgiler üretilebileceğini savunmuştur. Bu bağlamda Descartes şüpheyi felsefenin yöntemi olarak kullanması ile de tanınır. Descartes bütün bildiklerimizi sorgulamak, hepsini tekrar gözden geçirmek için bir analogi yardımıyla yaptıklarını yani yöntemini somutlaştırır. Bu analogiye göre aklımız adeta bir sepet ve düşüncelerimiz de elmalar olarak tasavvur edilebilir. Descartes, bu sepette bulunan çürük elmaları ayıklamak için öncelikle bütün elmaları boşaltmamız sonrasında da sağlamlığından emin olduklarımızı sepete tekrar atmamız gerektiğini söyler. Aksi takdirde sepetteki çürük elmalar sağlam olanların da yapısını bozacaktır. Bu yöntem çerçevesinde Descartes bu dünyanın da gerçek olup olmadığını sorgulamaya başlar ve bir rüyanın içinde olup olmadığımız, kötü bir cinin(şeytanın) bizi yanlış yönlendirip kötülüğümüz için bizi bir simülasyona itip itmediği konusunda şüphe duyar. Fakat uzun bir sorgulama sonucunda şu meşhur cümle çıkar ortaya: "Cogito ergo sum (Düşünüyorum, öyleyse varım.)" Evet, Descartes sorguladıkça sorgulama yapmak için bir özne olması gerektiğinin farkına varır ve kendi varlığından emin olur. Bu çok önemli bir tespittir. Zira Descartes'ın dediği gibi algılar insanı yanıltabilir. Bu yüzden insan öncelikle emin olduğu şeylerden yola çıkmalıdır.

Farabi de bu sözünde insanın ilk olarak şüpheyi ve karışıklığa maal vermeyecek varlıkları incelemesi ve onlara dayanması gerektiğini vurgulamıştır. Yine Farabi kuşunun yer almadığı düşünce biçimi için matematikten söz etmiştir. Matematik sayılardan ve büyüklüklerden yararlanması sebebiyle insanın bazı düşüncelerini yerli yerine oturmasına, somut bir şekilde önüne sermesine yardım etmektedir. Bu yönüyle matematik, felsefe yaparken kullanılan şüphe ve eleştirel bakış açısını, o sistematikliği yakalamak açısından kullanılabilir. Çoğu filozof aynı zamanda matematikle ilgilendiği ve felsefesinde de matematiği kullandığı bilinmektedir. Örneğin Spinoza Ethica adlı eserinde felsefi düşüncelerini geometri yardımıyla sunmaktadır.

Ayrıca matematik sadece felsefi düşünce için değil sanat ve özellikle de bilim gibi alanlarda da kullanılmaktadır. Matematik esasında bilimin dilidir ve evrenin işleyişi hakkında çok fazla veri sunabilmektedir. Bu noktada Aristo'nun ortaya koyduğu pratik ve teorik akıl devreye girmektedir. Ayrıca aynı konsept Kant'ta da karşımıza çıkmaktadır. Bu görüşe göre pratik akıl daha çok gündelik hayata ait yeme-içme, barınma gibi ihtiyaçlar hiyerarşisinde alt sıralarda bulunan, fakat yaşamak için gerekli ve basit hazlara dayalı hayattan sorumlu akıl iken teorik akıl ise daha çok üst düzey hazlara dayalı bir diğer deyişle insanı insan yapan özelliklerin yönetimini üstlenen akıl türüdür. Bu farkın daha da iyi anlaşılması için hayatını dünyadaki bütün çimleri saymaya adanmış bir insan düşünelim. Bu insan bu davranışı ondan haz aldığı için yapmaktadır ve kimse bu adamın mutsuz bir insan olduğunu iddaa edebilir mi? Esasında yaptığı davranışın yanlış olduğunu söyleyebilir miyiz? Hepimiz içinden adamın yaptığının ne kadar gereksiz olduğunu düşünürüz. Sağduyumuz ya da teorik aklımız bu davranışın yanlış olduğunu fısıldar adeta. Halbuki bu insan gayet de pratik aklının söylediklerine uygun hareket etmektedir. Ancak bu yeterli değildir, insanın teorik aklını ve Farabi'ni değişiyiyle "nakıt" ını doyurması gerekmektedir. Aristo bunu şu sözleriyle çok güzel bir şekilde özetler: "İnsan doğal olarak bilmek ister." Yine bizi mutluluğa, edebi saadete erdirecek olan da teorik aklımızdır. İnsanların da felsefeyle, teolojiyle, bilimle, sanatla ilgilenmeleri bu sebeptir. Derin bir saadet hali... Ayrıca bu alanlar dünyada

-Prof. Dr. Ahmet Haluk DURSUN Anısına-

VII. FELSEFİ DENEME YAZMA YARIŞMASI

bir iz bırakma yoludur. Saf bir merak sonucu ortaya çıkan bu disiplinler asla pragmatik bir amaçla yapılmamaktadır. Sadece teorik aklın doyurulmasını amacını içermektedirler. Matematik de bu disiplinlerde bir araç olarak kullanılmaktadır. Farabi ve diğer Müslüman filozofları göz önüne aldığımızda Aristo'dan oldukça etkilendikleri ve Aristo'yu yeniden Avrupa'ya tanıttıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu konuda Farabi'nin Aristo'dan oldukça etkilendiği ortadadır. Bu yönüyle de Farabi'nin insanları matematiğe yöneltmesi anlaşılmaktadır.

Zaten teorik akıllarının arzularının peşinden gitmiş olan bu kıymetli insanlar bu yönüyle insanlık tarihinde birer yıldız olarak yer etmiştir. Kimi zaman parlayan, kimi zaman da değeri tam anlaşılamayan bu insanlar bu yolda çok önemli bir yer tutmaktadır. Bu yolun evrensel olarak her milletten insanın hizmeti ile oluşması bilgi üreten kişiye de saygıyı beraberinde getirmektedir. Yolun kutsallığı da burada saklıdır işte.

Belki de insan öncelikle sepetindeki karmaşıklığı gidermeli, doğru elmaları geri koymalı ve sonrasında bu uçsuz bucaksız ve bir o kadar da kutsal olan yolculuğa çıkmalıdır.